

ХОРЕОГРАФІЧНА ПІДГОТОВКА МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ (1945-1991 РОКИ)

Вільхова О.Г.

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

У статті з'ясовано особливості виховання дітей молодшого шкільного віку засобами народного хореографічного мистецтва у 1945-1991 роках. Розкрито діяльність позашкільних навчально-виховних закладів як важливих осередків позаурочної хореографічної роботи з учнями початкових класів. Проаналізовано найефективніші форми виховної хореографічної діяльності у досліджуваний період. З'ясовано, що основними завданнями позашкільної освіти тогочасної України було підготувати із вихованців школи активних членів суспільства, виховати в них ініціативність, схильність до пізнання, самостійність, почуття колективізму. Перебудова позашкільної освіти внесла багато нового у роботу керівників дитячих танцювальних колективів, збагатила їх діяльність іншим змістом, забезпечила подальший розвиток творчих здібностей дітей.

Ключові слова: народна хореографія, позашкільні заклади, молодші школярі, гуртки, студії, танцювальні ансамблі.

Постановка проблеми. Розвиток національної самосвідомості є стрижневим процесом, який визначає форму усієї складної системи етносоціальної структури суспільства. Він окреслює шляхи інтеграції України до європейського культурного й економічного простору, а показники духовності людини набувають усе більшої цінності. Тому для формування духовно багатой, всебічно розвинутої особистості сучасне українське суспільство потребує виважених освітніх стандартів, а також сприятливих умов, за яких вона зможе найповніше розкрити свої творчі здібності.

Сучасний суспільний розвиток України визначає потребу переоцінки світоглядних ідеалів, пошуку нових форм і методів соціальних комунікацій. Один із напрямів цього складного і суперечливого процесу – навчально-виховна робота з дітьми молодшого шкільного віку, де особлива роль належить народній хореографії. Будь-який мистецький колектив покликаний створювати таку атмосферу, де б гармонійно розвивалися такі якості особистості як організованість, дисципліна, впевненість у своїх силах, почуття прекрасного тощо.

При розгляді сучасних реалій навчання і виховання в школах дослідники звертають увагу на практичний доробок радянської доби. Звернення до теорії і практики її моделі виховання дітей молодшого шкільного віку засобами народної хореографії є виправданим. У системі позашкільної освіти УРСР було багато цінних та ефективних складників, а виховна діяльність освітніх закладів мала вагомий здобутки. З-поміж них – інтеграція в позакласну та позашкільну роботу засобів народної хореографії, педагогічний потенціал якої для розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку не викликає сумніву. Дитя-

ча народна хореографія набуває виняткового значення в умовах сьогодення, коли співвідношення в розвитку інтелектуальних, духовно-моральних, фізичних та етико-естетичних сторін особистості дещо порушене, адже значна кількість молодших школярів після уроків виключена з процесу виховання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До плеяди найвизначніших дослідників, хореографів-практиків, методистів обраного періоду належать В. Авраменко, І. Антипова, Г. Березова, Л. Бондаренко, О. Бердовський, К. Василенко, В. Верховинець, П. Вірський, А. Гуменюк, П. Григор'єв, Ю. Громов, Р. Захаров, Є. Зайцев, З. Лур'є, А. Цукерман та ін. Вони різнобічно проаналізували розвиток тогочасного хореографічного мистецтва, здійснили опис народних танців, надали вагомий поради керівникам хореографічних гуртків і самодіяльних колективів, розкрили історію становлення радянської хореографії, з'ясували тенденції і перспективи танцювального мистецтва, проаналізували функції української хореографії, визначили їхній вплив на розвиток особистості дитини, уклали програми та навчально-методичне забезпечення гурткової роботи, наголосили на значенні, місці та ролі позашкільної мистецької освіти в загальній системі тогочасного навчання і виховання. Серед сучасних учених, які ведуть наукові пошуки у напрямку означених історико-мистецтвознавчих та педагогічних проблем, варто назвати Л. Андрощук, Т. Благову, В. Богуту, О. Бурлю, В. Володька, Ю. Гончаренко, О. Жирова, В. Кирилюка, П. Коваля, С. Легку, Т. Луговенко, І. Муровану, А. Овсянникову, Л. Савчин, Т. Сердюк, Б. Стаська, О. Таранцеву, В. Тітова, Т. Черніговець, В. Шевченко, А. Шевчук, В. Шкоріненка та ін.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є висвітлення особливостей хореографічної підготовки молодших школярів у позашкільних закладах України (1945-1991 рр.).

Виклад основного матеріалу. Друга світова війна своєю нищівною дією піддала жорсткому знищенню всю шкільну та позашкільну навчальну мережу, зруйнуванню великої кількості культурних надбань. У боротьбі з ворогом український народ разом з іншими народами проявили небувалый героїзм, надзвичайне терпіння та впевненість у досягненні високої цілі. Під час тимчасового господарювання фашистських вандалів, наша країна зазнала жахливих руйнувань, а саме: багато шкіл перетворено на згарища, пограбовано позашкільні навчальні заклади, знищено парки і стадіони та ін. Тисячі вчителів та вихованців шкіл пішли на фронт на захист рідної землі [5, с. 3].

Тогочасному суспільству випало надзвичайно складне завдання: у небачено короткий строк підняти з руїн міста і села, промисловість і сільське господарство, відродити освіту, науку і культуру, створені попередніми поколіннями [4, с. 14]. Відразу ж після визволення території, почали працювати школи і позашкільні заклади. Партійні, профспілкові організації України за участю промислових підприємств і широких верств громадськості вживали всіх необхідних заходів, щоб поновити довоєнну мережу позашкільних закладів. За ініціативи населення у Житомирі, Харкові, Львові, Донецьку, Горлівці, Дніпропетровську, Запоріжжі, Одесі, Чернігові, Полтаві, Вінниці та інших містах і селах України за порівняно короткий час було відбудовано і споруджено тисячі шкіл, позашкільних закладів, створено необхідні умови для навчання і виховання підростаючого покоління [6, с. 7].

Педагоги цілеспрямовано намагалися, щоб робота із молодшими школярами у позаурочний час стала масовішою і різноманітнішою. Проблема організації вільного часу дітей молодшого шкільного віку залишалася досить актуальною. Після закінчення занять, під час канікул велика кількість школярів була надана сама собі, без нагляду дорослих. Це хвилювало батьків, педагогів, громадськість. Дане питання неодноразово обговорювалося на партійних і робітничих зборах, у профспілкових комітетах, виносилися пропозиції щодо вживання населенням конкретних заходів [8, с. 29].

На фоні тогочасної політичної та економічної ситуації швидких обертів набирало культурно-мистецьке відродження країни. Дослідник О. Жиров зазначає, що загальною тенденцією повоєнного періоду стало швидке зростання танцювальної самодіяльності у порівнянні з іншими видами, що свідчило про зростаючу культурно-освітню роль хореографічного мистецтва як важливого засобу виховання дітей та молоді. Розвиток теорії і прак-

тики хореографічного навчання у цей час відбувався, з одного боку, в атмосфері культури Й. Сталіна, насадження методу соціалістичного реалізму в мистецтві, боротьби з проявами націоналізму, космополітизму, що призвело до обмеження його значення; з іншого – під впливом відбудовних процесів, педагогічної установки на першочергове засвоєння основ наук та ідеологічне виховання, що зумовило посилення значення виховної ролі хореографічного мистецтва [4, с. 147].

Після війни Україна опинилась у досить важких соціально-економічних умовах, що безперечно не могло не відбитися на розвитку дитячої хореографії. Перш за все, загальноосвітні школи та позашкільні навчальні заклади катастрофічно потребували оновлення. Перш за все, вчителі зіткнулися з проблемою відсутності танцювальних приміщень для дітей молодшого шкільного віку. В основному хореографічні заняття проходили на територіях шкіл, будинків культури, палаців піонерів, клубів, але це було можливим не завжди. Так, наприклад, в Полтавській області у 1947 р. деякі клубні приміщення були засипані зерном [10, арк. 31]. Багато освітніх закладів України використовувалось не за призначенням. Деякі з них на початку повоєнних років було заселено сім'ями військовослужбовців або трансформовано під госпіталі. Тому перед Комітетом у справах культурно-освітніх установ поставало одне з головних питань – звільнення і повернення приміщень мистецьким і освітнім навчальним закладам. Варто зазначити, що деякі приміщення, в яких учні початкових класів могли б навчатися хореографії, іноді передавалися іншим, не пов'язаним з мистецтвом, установам. Так, у 1946 р. приміщення Київського палацу піонерів було передано обласній бібліотеці ВКП(б), будівлю якої було знищено під час війни [9, арк. 62].

Незважаючи на труднощі повоєнного часу та слабку матеріально-технічну базу, відбувалося поступове становлення народного танцювального мистецтва та створення широкої мережі позакласної та позашкільної роботи. Основною формою роботи з учнями був хореографічний *гурток*. Це достатньо розповсюджена форма художньо-естетичного і морально-етичного впливу. Він об'єднував дітей, схильних до танцювального мистецтва і бажаних отримати основи танцювальної грамотності. Естетичний світогляд молодших школярів, які займалися хореографією, опосередковано впливав на естетичні уявлення інших дітей під час виступів, концертів, фестивалів тощо [12, с. 120].

Радянську систему позаурочної виховної роботи характеризувало те, що її розглядали як органічне доповнення до навчально-виховної діяльності вчителя у ході вивчення основних наук. Ця система продовжувала основні

напрямки виховання на уроці, але не була суворо регламентованою і однаковою для всіх. З організаційного боку ця система варіювалася залежно від контингенту учнів та учителів, конкретних умов роботи школи, сформованих у дітей інтересів, а також участі широкої громадськості у позаурочній виховній роботі. Залучення молодших школярів до танцювальних гуртків допомагало здійснювати педагогічний вплив як на дитячий колектив уцілому, так і на кожного учня зокрема, розвиваючи його творчість та самостійність [9, арк. 98].

Зазначимо, що в повоєнний період у деяких областях України не було танцювальних гуртків. Так, у 1945–1946 рр. у школах Полтавської області не було створено жодного хореографічного гуртка, перевага надавалася співочим, драматичним, літературним [11, арк. 47]. Хореографічна освіта в радянській Україні здійснювалася не тільки у гуртках, а й у шкільних клубах. Їхніми завданнями була організація колективного дозвілля, відпочинку значної кількості учнів. Обов'язковим для шкільних клубів було проведення масових заходів (вечорів, свят тощо). Були клуби, які свою роботу проводили на базі кількох художніх гуртків. Так, у 1971 році в Одеській школі-інтернаті № 6 працював клуб естетичного виховання із секціями кіно, театру, музики, хореографії, образотворчого мистецтва, діяльністю якого було охоплено понад 80 учнів, у тому числі й молодших школярів [13, с. 40].

В УРСР була створена розгалужена система позашкільних закладів, де відбувалося виховання дітей молодшого шкільного віку засобами народної хореографії – це будинки (палаці) піонерів і школярів, школи мистецтв, різноманітні дитячі об'єднання, які нараховували 14381 виховних закладів і охоплювали близько 7 млн 20 тис. учнів [2, с. 43]. Також школярі відвідували танцювальні гуртки при будинках культури, сільських клубах тощо.

Основною умовою розвитку позашкільної освіти у вказаний час було те, що мета її роботи повністю підпорядковувалася цілям та завданням, які стояли перед школою. Також варто сказати про роботу дитячих *хореографічних студій*, які об'єднували групу однодумців, суміщали виховні і педагогічні завдання з концертною практикою, були пов'язані загальною естетичною спрямованістю, тяжіли до певного жанру і стилю, у своїй діяльності старалися шукати нові шляхи і засоби танцювальної виразності [1, с. 493]. Так, у радянські часи досліджуваного періоду у Чернівецькому палаці культури була створена хореографічна студія, яку очолювала О. Голдовська – компетентний, вимогливий і цілеспрямований педагог. Приміщення було обладнане станками, діти займалися класичним тренажем, а також вчилися танцювати на пуантах. На заняттях було організовано чергування батьків. Поряд з класич-

ною хореографією Олена Григорівна здійснювала народні постановки, зокрема буковинські. У цих танцях талановитий балетмейстер, знавець українського танцювального фольклору, зробила досить вдалу спробу поєднати елементи народного танцю з класичними формами. Так виник український танок «Віночок» [7, с. 37]. Пізніше, коли О. Голдовська була на заслуженому відпочинку, ініціативу перейняла вихованка Дніпропетровського театрального училища В. К. Котикова. У виховному процесі діяльність колективу суттєво впливала на формування найкращих людських якостей молодших школярів.

Взагалі хореографічні студії в УРСР організовувались на базі позашкільних навчальних закладів, які мали спеціальні умови для їх функціонування. Основним завданням студій було: засобами хореографічного мистецтва здійснювати виховання всебічно розвинених, культурних, творчо активних особистостей. У 1966 році при Полтавському палаці піонерів працювала хореографічна студія (керівник – В. Волинська), де навчалася близько 100 учнів старшого шкільного віку. Учасники студії виступали на концертах для школярів, батьків та жителів міста. Зазначимо, що глядачами їхніх виступів були діти молодшого шкільного віку. Аналізуючи роботу позашкільних закладів, констатуємо, що будинки (палаці) піонерів були важливими центрами, де відбувалося виховання молодших школярів засобами народної хореографії. У процесі їхньої діяльності учні початкових класів мали можливість пізнавати нове, розвивати свій творчий потенціал.

Наприкінці 1980-х – початку 1990-х років виховання учнів початкових класів засобами народної хореографії поживавлюється і набуває більш масового характеру. Починаються перебудовні процеси, у вихованні стає менш відчутний тиск ідеологічно-політичних норм. Розвиток хореографічної освіти в УРСР користувався фінансовою підтримкою уряду. Сучасна дослідниця Ю. Гончаренко у своїй дисертації зазначає, що важливою подією того часу було відкриття дитячих шкіл мистецтв. Вони стали осередками естетичного та морального виховання підростаючого покоління. Мета хореографічних занять у мистецьких школах зводилася не тільки до вивчення учнями мови танцю, а й до світу прекрасного у мистецтві і культурі [3, с. 32]. У зазначений період відбувається стрімкий розвиток та удосконалення термінів і понять у хореографічному мистецтві. Якщо два-три десятиліття тому поняття «самодіяльна хореографія» означало взагалі танцювальний колектив (гурток), то у 1980-х роках це поняття потребувало уточнення: ансамбль народного, класичного, естрадного, бального танцю. Крім того, поставала проблема подальшої конкретизації характеру діяльності. Так, говорячи про колектив народного танцю, потре-

бувало уточнення, на якому матеріалі працює колектив, має широкий репертуар, чи виконує танці тільки одного народу. Прийшов час, коли форми організаційної роботи набули більшої різноманітності: гурток, студія, ансамбль танцю, танцювальна група при хорі тощо.

Висновки і пропозиції. Таким чином, позашкільні навчально-виховні заклади тогочасної України були одними з найбільш важливих центрів, де відбувалося виховання дітей

молодшого шкільного віку засобами народної хореографії. Хоча робота з ними відрізнялася певною заідеологізованістю, але не можливо не відмітити значні позитивні перетворення у галузі танцювального мистецтва. Подальших наукових розвідок потребують питання порівняльного аналізу розвитку форм і методів хореографічного виховання в інших зарубіжних країнах та упровадження їхнього досвіду в сучасну хореографічну практику.

Список літератури:

1. Балет: енциклопедія / Гл. ред. Ю. Н. Григорович. – М.: Советская энциклопедия, 1981. – 622 с.
2. Бурля О. А. Формування педагогічної майстерності керівника дитячого хореографічного об'єднання: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.06; Київський нац. ін-т культури і мистецтв. – К., 2004. – 219 с.
3. Гончаренко Ю. В. Естетичне виховання учнів початкових класів у процесі хореографічної діяльності: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07; ДВНЗ «Запорізький національний університет». – Запоріжжя, 2009. – 230 с.
4. Жиров О. А. Розвиток української народної хореографії у мистецько-педагогічній спадщині та діяльності Кіма Василенка (50-90 роки ХХ ст.): дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01; Полтавський державний педагогічний університет імені В. Г. Короленка. – Полтава, 2007. – 271 с.
5. З досвіду позакласної та позашкільної виховної роботи серед дітей і молоді / відп. ред. Е. М. Марієнгоф. – К.: Радянська школа, 1958. – 152 с.
6. Кобзар Б. С. Позакласна та позашкільна виховна робота / Б. С. Кобзар. – К.: Знання УРСР, 1973. – 46 с.
7. Лоев М. Діти в палаці // Соціалістична культура. – 1973. – № 6. – С. 36-37.
8. Марченко В. Дай руку, товарищу вулиця! // Соціалістична культура. – 1972. – № 10. – С. 29.
9. Матеріали з питань роботи Комітету у справах культурно-освітніх установ при Раді Міністрів УРСР (проекти постанов Уряду, доповнені записки, довідки, інформації, листи тощо) / Центральний державний архів вищих органів влади і управління (ЦДАВО України) – Ф. 2, оп. 7, спр. 3935. – 234 арк.
10. План розвитку сітки культурно-освітніх закладів Полтавської області на 1947 рік / ЦДАВО України – Ф. 166, оп. 1, спр. 9. – 51 арк.
11. Річний звіт Полтавського облвню про роботу шкіл за 1945-1946 навч. рік / ЦДАВО України – Ф. 166, оп. 15, спр. 192. – 136 арк.
12. Фриз П. І. Хореографічна культура як чинник творчого розвитку особистості дитини: дис. ... канд. мистецтвознавства: 17.00.01; Київська держ. академія керівних кадрів культури і мистецтв. – К., 2007. – 181 с.
13. Щербо А. Б., Джола Д. М. Форми і методи позакласної роботи з естетичного виховання учнів. – К.: Радянська школа, 1972. – 167 с.

Вильхова О.Г.

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

ХОРЕОГРАФИЧЕСКАЯ ПОДГОТОВКА МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ ВО ВНЕШКОЛЬНЫХ УЧЕБНО-ВОСПИТАТЕЛЬНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ (1945-1991 ГОДА)

Аннотация

В статье выяснены особенности воспитания детей младшего школьного возраста средствами народного хореографического искусства в 1945-1991 годах. Раскрыта деятельность внешкольных учебно-воспитательных заведений как важных центров внеурочной хореографической работы с учащимися начальных классов. Проанализированы наиболее эффективные формы воспитательной хореографической деятельности. Установлено, что основными задачами внешкольного образования тогдашней Украины было подготовить из воспитанников школы активных членов общества, воспитать в них инициативность, склонность к познанию, самостоятельность, чувство коллективизма. Перестройка внешкольного образования внесла много нового в работу руководителей детских танцевальных коллективов, обогатила их деятельность другим содержанием, обеспечила дальнейшее развитие творческих способностей детей.

Ключевые слова: народная хореография, внешкольные учреждения, младшие школьники, кружки, студии, танцевальные ансамбли.

Vilhova O.G.

Poltava National Pedagogical University named after V.G. Korolenko

CHOREOGRAPHIC PREPARATION OF JUNIOR SCHOOLCHILDREN IN OUT-OF-SCHOOL EDUCATIONAL INSTITUTIONS (1945-1991)

Summary

In the article the peculiarities of upbringing of children of primary school age by means of national choreographic art in 1945-1991 are clarified. Activities of out-of-school educational institutions as important centers of extracurricular choreographic work with students of primary classes are revealed. The most effective forms of educational choreographic activity in the period under study were analyzed. It was established that the main tasks of the out-of-school education of the then-Ukraine were to prepare active members of society from the pupils of the school, to cultivate in them initiative, a tendency to cognition, independence, a sense of collectivism. The restructuring of out-of-school education brought a lot of new leaders to the work of children's dance groups, enriched their activities with other content, and ensured the further development of children's creative abilities.

Keywords: folk choreography, extracurricular institutions, junior schoolchildren, mugs, studios, dance ensembles.